

*Іванюшенко В.В.,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Університету економіки та права "КРОК"*

Щодо особливості норм екологічного права України

Із здобуттям незалежності та прийняттям чинної Конституції в Україні почала формуватися власна нова система права. З'явився ряд нових галузей та інститутів права, зазнали істотних змін традиційні галузі - конституційне, адміністративне, цивільне, кримінальне та ін. Ці зміни прямо або опосередковано вплинули й на "квітину" права - правову норму: її сутність, зміст, структуру, порядок прийняття, реалізацію тощо.

Якщо звернутися до юридичної енциклопедії, то норма права - це офіційне, формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, яке встановлюється або санкціонується державою, охороняється нею від порушень, направлене на регулювання найбільш важливих суспільних відносин і охорону соціальних цінностей шляхом встановлення юридичних прав і обов'язків суб'єктів права [3].

У будь-якій державі існує і виникає величезна кількість норм права. За предметом правового регулювання (або за галузями права) вони поділяються на: конституційні, цивільні, адміністративні, кримінальні, екологічні та ін.

На відміну від інших галузей права, у нормах екологічного права значно більше положень загально-регулятивного характеру.

До таких належать: норми-принципи, норми-поняття, норми-завдання, реалізація яких пов'язана не з виникненням конкретних правовідносин, а з відносинами загального характеру або ж з певними правовими статусами. Їх завдання - не визначати права і обов'язки суб'єктів, а у іншому - бути зв'язуючою ланкою між нормами різних галузей права.

Так, норми-принципи закріплюють вихідні засади та загальнообов'язкові правила, що спрямовані на досягнення мети екологічної політики України і забезпечення завдань екологічного права. Ці норми не встановлюють правил поведінки, вони мають концептуальний зміст, закріплюють основи охорони навколишнього природного середовища, впливають на формування усіх сфер суспільного життя - політичну, економічну, соціальну, духовну та ін.

Специфікою норм екологічного права, яка відрізняє її від норм деяких інших галузей, є те, що правила в них подані не тільки в імперативній (категоричній, владній) формі. Трансформація суспільних відносин в умовах формування ринкової економіки висуває завдання певної пристосованості екологічного права до

таким змін, розробки і впровадження альтернативних методів правового впливу, заснованих на стимулюванні суб'єктів екологічного права до підвищення ефективності власної природоохоронної діяльності, до проявлення ініціативи у здійсненні природоохоронних заходів, а тому застосовуються норми і в диспозитивній (варіативній) формі.

Центральне місце належить нормам Конституції, які визначають засади екологічної політики України та обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки (ст. 16). В Україні діє Закон "Про охорону навколишнього природного середовища" (прийнятий Верховною Радою України 25 червня 1991 р.), земельний, лісовий, водний кодекси, кодекс України про надра, закони України про охорону атмосферного повітря, про тваринний світ, про природно-заповідний фонд, а також інші нормативно-правові акти, що регулюють природо-ресурсові, природоохоронні відносини. Оновлення екологічного законодавства триває. Особливістю процесу його розвитку є збільшення в ньому норм, що забезпечує активне функціонування всієї системи управління охороною навколишнього природного середовища.

Конституція України заклала принципи діяльності держави, спрямовані на стимулювання ефективного природокористування, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки.

Основний Закон України надає кожному громадянину право користуватися природними об'єктами згідно з вимогами закону (ч. 2 ст. 13).

У Конституції України закладено певну модель взаємовідносин держави і суспільства, за якою держава обслуговує громадянське суспільство, зокрема у сфері охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки.

Норми екологічного права України можна розглядати як різновид соціальних норм, оскільки предметом їх регулювання є суспільні відносини - загальні правила поведінки, що виникають історично, регулюють різноманітні сторони суспільного життя, мають свій зміст, сутність, форму джерела, гарантії й об'єктивно зумовлюються політичним, економічним, соціальним, культурним рівнем розвитку суспільства на кожному етапі його розвитку.

Еколого-правові норми відрізняються від інших соціальних норм:

1) за функціональним призначенням - вони поділяються на регулятивні, що справляють упорядковуючий правовий і організаційний вплив на суспільні відносини, норми правосохоронні, що забезпечують безперешкодне функціонування вже врегульованих відносин, виконні норми, а також природоресурсові, природосохоронні та антропозахисні норми;

2) за змістом - вони регулюють суспільні відносини, що виникають з приводу природо-користування, охорони довкілля, життя і здоров'я людини від небезпечного впливу навколишнього природного середовища;

3) за сутністю - визначають певні варіанти поведінки суб'єктів екологічного права;

4) за формою вираження - норми екологічного права є формально визначеними;

5) за гарантіями - існують політичні, економічні, державно-правові, організаційні, науково-технічні, технологічні та інші, а це, в свою чергу, дозволяє стверджувати про їх особливі, визначальні роль і місце в системі соціальних норм.

Нормами екологічного права варто вважати правила поведінки, що регулюють відносини із приводу охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. В юридичній літературі вони поділяються на три групи:

галузеві (охорона і використання природних об'єктів), комплексні (охорона і використання природних комплексів, природного середовища в цілому), екологізовані (норми інших галузей права, що відбивають вимоги охорони природного середовища).

На думку В.І. Андрейцева об'єктивною передумовою розвитку еколого-правових норм - реально існуючі природні і соціальні умови виникнення і становлення загальнообов'язкових правил в галузі використання природних ресурсів, збереження (охорони) природного довкілля та захисту людини від несприятливого навколишнього природного середовища [2].

Ознаками норм екологічного права є:

1. Сукупність еколого-правових норм, які утворюють комплексну галузь права;

2. правові норми, що забезпечують реалізацію прав суб'єктів екологічних правовідносин;

3. правові норми, що виконують екологічну функцію забезпечують реалізацію зовнішньої і внутрішньої функції держави;

4. еколого-правові норми утворюють три групи нормативно-правового регулювання і забезпечення: природоресурсові, охоронні, антропоохоронні;

5. еколого-правові норми складають юридичну базу природоресурсового, природосохоронного права і комплексного міжгалузевого інституту правової екології людини;

6. норми екологічного права визначають межі належної, допустимої або рекомендованої поведінки суб'єктів екологічних правовідносин.

Таким чином еколого-правова норма - це визначена, встановлена чи санкціонована Українським народом, державою або суб'єктами місцевого самоврядування правило поведінки, яке регулює відносини із приводу охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, визначає межі належної, допустимої або рекомендованої поведінки суб'єктів екологічних правовідносин і забезпечується системою заходів державного впливу, передбачених чинним законодавством.

Існуючи еколого-правові відносини різноманітні, і законодавець обирає різні шляхи їх закріплення - це можуть бути і чітко встановлені варіанти поведінки, а можуть бути закріплені принципи, які також є обов'язковими для дотримання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Просвіта, 1996. - 80 с.
2. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій. Навч. посібник для юрид. фак. вузів. - К.: Вентурі, 1996. - 208 с.
3. Популярна юридична енциклопедія / Кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та інші. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 528 с.
4. Скамун О.Ф. Теорія державства и права: Учебник. - Харьков: Консум, Ун-т внутр. дел, 2000. - 704 с.